Recension

Mats Burström. *Skärvor av ett 1900-tal. Arkeologiska essäer.* Nordic Academic Press, Lund, 2015. ISBN 978-91-88168-00-9. 120 s.

Samtidsarkeologi är som akademisk företeelse endast drygt 15 år gammal. Svensk pionjär och ledande namn på fältet är Mats Burström vid institutionen i Stockholm. En grundbok från hans penna utkom för tio år sedan. Han har löpande publicerat artiklar, undervisat studenter och handlett doktorander. I det nyligen utgivna arbetet Skärvor av ett 1900-tal. Arkeologiska essäer har han i populariserad form lyft fram sina centrala idéer i ämnet.

De källmaterial som Burström nu behandlar är både sådant som han publicerat i vetenskapliga tidskrifter i eget namn och sådant som skrivits av andra forskare. Bland hans egna studieobjekt kan nämnas en bilkyrkogård och en nedslagsplats för en tysk V2-raket på avvägar, båda i Småland, en nazistisk festplats i Tyskland, ett läger för norska reservpoliser i Sörmland, flyktingars nedgrävda föremål i Estland och lämningar av sovjetiska kärnvapenbaser på Kuba. Andra ämnen är stumfilmskulisser begravda i ökensand i Kalifornien, sökandet efter stupade soldater från andra världskriget i S:t Petersburgområdet i Ryssland och militära bergrum i Stockholms omgivningar. Det handlar således i huvudsak, men inte enbart, om 1900-talets krig och konflikter. Perspektivet är globalt.

Vilket är då det uttalade syftet med Burströms samtidsarkeologi? Det är inte att med konventionell arkeologisk metod skaffa kunskaper om de undersöka föremålen och platserna. Det handlar istället om de intryck och föreställningar som dessa ger och utlöser.

Bland de slutsatser, eller snarare omdömen, som Burström lämnar lägger man märke till följande som regelbundet upprepas med något varierande ordval, men med samma innebörd.

META 2017-inlaga.indd 114 6/5/2017 8:32:25 AM

Downloaded by 216.73.216.82 2026-11-11 14:21:47

Om utgrävningar:
• Det som ligger under ytan fascinerar och lockar • Arkeologiska fynd förlorar sin laddning sedan de lyfts upp ur jorden • Skärvor och fragment har en särskild aura och estetisk kvalitet.

Om föremåls roll:
• Vi behöver ting för att minnas • Ting har en förunderlig förmåga att frammana minnen • Ting får oss att reflektera över de eviga frågorna.

Om platser och lokaler:
• Upplevelsen av en plats kan ge en ordlös förståelse och unik känsla • Övergivna platser har en existentiell dimension.

Om dokumentation och analys:
• Upplevelser låter sig svårligen översättas till text • Foton har betydelse för att förmedla förfallets atmosfär.

All forskning emanerar givetvis från mötet mellan forskaren och hans material. Inom arkeologin är det normalt att bearbeta sitt källmaterial med hjälp av god bakgrundskunskap och tydlig metod. Man utgår med fördel från frågor eller problemställningar, som därefter kan diskuteras i ljuset av material och resultat. Tolkningar presenteras och slutsatser dras.

Burström väljer en annan väg. Skillnaden består inte i att han vill undersöka nutidsmänniskors relation till gårdagens platser och ting, en i hög grad relevant frågeställning, utan i sättet som detta sker. För han söker i regel inte systematiskt efter svar genom att fråga ut människor utan beskriver sina egna upplevelser, stödd på vad som olika kända poeter, konstnärer, filosofer och kulturkritiker tänkt och formulerat i ämnet.

Att alla människor t.ex. ibland grubblar över tidens gång, livets mening och den ofrånkomliga döden är självklart. Det är vad Burström betecknar som existentiella frågor. Men om att just föremål har särskilda egenskaper i detta sammanhang, vilket man kan hävda, kunde detta inte vara värt att undersöka och belägga? Kanske finns det annat i våra liv och vår omgivning som man kan jämföra med (dödsfall i familjen? vårens första lärka? månsken?) och reagerar verkligen alla människor likadant och på samma saker? Påståendet om att ting väcker tankar är annars ganska trivialt, även med hänvisningar till arkeologiskt material. Samma gäller för utsagan att skärvor är suggestiva. Var och en förstår ju att orsaken är att fragment lämnar utrymme för fantasin, men hur reagerar och tänker människor rent konkret och i konkreta fall? Likheter och skillnader?

Inom humanvetenskaperna finns olika väl utprovade metoder för att mäta åsikter, attityder och beteenden. Sådana undersökningar skulle med fördel kunna göras för att pröva nyss nämnda och flera andra av Burströms tankar. Att man vill skriva den ”lilla” historien som alternativ till den ”stora” eller att man vill ge det förflutna ”ett mänskligt

META 2017-inlaga.indd 115 6/5/2017 8:32:25 AM

Downloaded by 216.73.216.82 2026-11-11 14:21:47

ansikte" eller "en mänsklig dimension" kan rimligen inte befria en från att göra undersökningar och låta sig nöja med ett subjektivt kontemplerande.

Burström nämner ofta att arkeologin i allmänhet samtidigt som den befattar sig med oändligt många detaljer förbiser människans stora frågor, vilka definitionsmässigt saknar säkra svar. Likaså förespråkar han att arkeologin ska medverka till en fördjupad samtidsförståelse. Om arkeologin har möjlighet att bidra till att belysa detta och om det är en rimlig uppgift, vilket kan diskuteras, så är det i hög grad oklart hur Burström konkret vill att detta ska kunna äga rum.

Det är givetvis resultaten som räknas, även om metoderna är okonventionella. Men har egentligen svensk samtidsarkeologi hittills fått fram något viktigt, som vi inte kände till förut? Jag undrar, och om så inte är fallet, har fältet självt egna existensproblem.

Det finns en internationell diskussion om samtidsarkeologins utmaningar. Den spanske forskaren Alfredo González-Ruibal, en ledande företrädare, har varnat för att disciplinen hittills mest erbjudit kommentarer till samtiden och små berättelser ("micronarratives") och glömt den stora bilden. Potentiella ämnen för större samtidsarkeologiska satsningar saknas inte, framhåller han (Encyclopedia of Global Archaeology, red. C. Smith, 2014). Någon metafysik är det inte frågan om hos González-Ruibal. Han nämner högst påtagliga, aktuella och brännande ämnesområden som fattigdomen i städerna, klimatförändringens följder och migrationen som exempel på vad samtidsarkeologisk forskning skulle kunna ta itu med.

Rune Edberg

E-post: rune.edberg@comhem.se

META 2017-inlaga.indd 116 6/5/2017 8:32:25 AM

Downloaded by 216.73.216.82 2026-11-11 14:21:47